

*Милош Кнежевић**

Институт за политичке студије

ОПСЕНЕ ПОСТ-ПОЛИТИКОЛОГИЈЕ

Политиколошко мишљење у „постистинском“ раздобљу

Сажетак

У раду се разматра хипотеза постојања „времена после истине“ у политици, политикологији и друштвеним наукама уопште. Синтагма постистинско време се третира као једна од идеолошких интенција препознавања сегментарног стања епохе, применом идеологема постизма или послеизма. Уз постизам, други оперативни модус хронополитичког обележавања карактера времена је ендизам или идеологема о окончању разноликих феномена људског света при крају историје. Оба алата атрибуирања политичких феномена функционишу унутар модела афирмације постојећег поретка некритичке обезнањености и одсуства могућности препознавања стварних узрока и детерминизма друштвене кризе.

Сазнајни и интерпретативни статус истине доводи се у сумњу у свим друштвеним па отуда и у политичким наукама. У политикологији тим више јер је политика такав облик људске праксе у коме се истина тешко открива. У променљивој политици се заправо конфигуришу приближне истине - истиноликости. Релативност и интерактивност истине у политици рефлектује се и на политикологију. Одатле потиче и синтагма „постполитикологија“ у контрафактуалном и парадоксалном стању политикологије после политикологије.

Аутор разматра хипотезу постполитиколошке не/могућности, са становишта у коме се уважавају политичке метаморфозе али оспоравају како одумирање политике тако и науке о политици; нарочито онако како се на томе настоји у неомарксизму и

* Електронска адреса аутора: milos.knezevic@ips.ac.rs

неолиберализму. Идеолошка и доктринарна антиесенцијалистичка интенција подруштљавања политике и неутралисања и неутрализовања политике, по мишљењу аутора није издржала пробу времена. У закључку аутор сматра да је политикологија преживела ударе транзиционе конфузије и ендистичко и постистичко докрајчавање. Такав закључак даје разлоге уверењу да политикологија, као посебни научни корпус у области друштвених наука, ни издалека није исцрпела могућности мултидисциплинарног развоја.

Кључне речи: постистинско доба, политички простор, идеологија, транзиција, контрафактуалност, постполитика, постполитикологија

1. УВОД: ХРОНОПОЛИТИКА „ПОСТИРАЊА“

Политика се испољава у људској димензији времена које се уобичајно назива историјом. Историја садржи политичке токове, као што политика уобичава сопствени простор и историју. Простор и време су физикални аксиоми који се у филозофији сматрају фундаменталним категоријама постојања. Те категорије се на теоријски начин уочавају и у емпиријској политици. Постоји корисна навика на временску линеарност која, углавном, никада не изневерава.

У сфери политике просторну и временску наглашеност политичке праксе оличавају просторна политика – *геополитика*, и политика времена - *хронополитика*. Просторне компоненте политичке динамике обично су уочљивије од временских.¹ Политичко време се често своди на евиденцију, календар или хронику политичких збивања. Даље од дескрипције низа политичких догађаја се обично не искорачује, тако да тумачењу измиче активна, формативна хронополитичка димензија. А она се тиче управљања расположивим временом у две димензије: политичког догађаја и представљања политичког догађаја.

Непосредни политички догађај се разликује од његовог медијског представљања. У убрзаном политичком животу савременог доба једно и друго су често неразговетно преплетени. Одатле, није потребно само прецизно разликовање узрока и последица, у очекиваном следу онога што је било пре и што је настало после, него и самеравање времена медијског представљања политике

1) Видети: Кнежевић Милош, *Мозаик геополитике*, глава „Просторност као компонента (з)бивања“, стр. 108-111, Институт за политичке студије, Београд, 2008.

са временом политичког тока, односно догађања. У том смислу занимљиво је хронополитичко разликовање Томаса Мајера између времена трајања политичког процеса и времена медијске производње. „Оно настаје из техничких могућности и посебних својствениости производа медијског састава, која нису ускладива са осебујним временским мјерама политичког процеса. Превласт крајње кратког времена медијске производње у јавној политичкој арени узрокује, са своје стране, обезвређивање оних структура и организација политичког састава које, примјерено своме конститутивном својству, остају везане за дуго вријеме политичког процеса.“²

Поред несклада споре политике и брзих медија, односно политике и њених представа, делују међутим и други чиниоци. Са опсесивним таласом катастрофичких уверења да су многе појаве људског света исцрпљене и доспеле до свог краја, проширен је вакуум страха од неизвесне будућности. Цивилизацијске и културне промене су тако драматичне да су местимично доведени у питање темељи модерног доба. Идеолозима тог стила интерпретације чини се да је сазнајно одређење актуелног времена није толико важно колико је важан дубоки епистемолошки рез којим се позната прошлост напросто одсеца од непознате и безимене садашњости.

Искључиво настојање на садашњости у идеолошкој форми политичког презентизма, прожима слепа вера у будућност, политичка футуристика.³ Угоднија будућност се прагматично мери, прорачунава и предодређује. Зато постаје свеважно оно што се догађа управо у овом часу - Сада - у свету као вазда младом лицу места безбројних дешавања. Важно је, дакле, оно што је настало после и сада представљено, а не оно што је опстало и као репати остатак јучерашњице и можда претрајало до данас. Традиција се, заправо, селективно одбацује јер је претходно замрло. Одатле је на идеолошком ударном таласу „постизма“ све оно што се некада тицало трајних временских предиката различитих појава људског света, а више се не тиче.

Чак и у најслободоумнијим и на изглед аполитичним тумачењима догађаја у времену провејава извесна политичка условност, покатакд и присила временске деобе. Тако се на основу одређења момента у садашњости одређује и оно што следи – након

2) О томе: Meyer Thomas, *Mediokracija. Medijska kolonizacija politike*, глава „Političko vrijeme i medijsko vreme“, стр. 33, *Politička misao*, Zagreb, 2003.

3) Видети: Кнежевић Милош, „Време и простор глобализације. Силицијумско архе човечанства“, поглавље „Презентизам – шилитање Великог Сада“, стр. 225-226, и „Будућност - та празнолика сабласт“, стр. 227-228, чланак у зборнику *Време глобализације*, приредио Милош Кнежевић, ДК „Студентски град“, Београд, 2003.

или после. Операција постирања повратно дефинише садашњост тога „после“ као пост-стања некога или нечега. Одређење временске деобе у историјским токовима врши се на основу селекције узрока, разлога, мотива, интереса. Такво одређење скоро никада није лишено утицаја политике.

У пост-стању истакнут је прекид са оним што је претходило. Када је реч о политици, а о њој је реч, постирани феномени имају тек секундарно значење, јер су есенцијално неименовани. Временски префикс „пост“ ставља се испред епохе, периода, етапе, фазе која је окончана а чије име је познато. Примарно значење је на тај начин неодређено, будући да је суштина онога што је уследило после познатог непозната. Пристанак на неодређеност обележава нарочита обезнањеност усред есенцијално неименоване садашњости која тече после есенцијално именоване прошлости.

2. ЧИНИОЦИ УТИСКА КРАЈА

Знање краја не означава и крај знања о крају. Догађај краја и одсуство догађаја краја неке цивилизацијске и политичке појаве изазивају и прате амбивалентна расположења. У складу са потребама које извиру из конкретних историјских ситуација, крај неке појаве се, како кад и како где, и жели и не жели:

а) Жељени крај. У извесним случајевима крај нечега или некога једва се чека, а када се догоди то се прима са олакшањем и радошћу. Такав крај изгледа као коначно ослобођење од нагомиланих невоља и тегоба. Док се још није догодио такав крај се нестрпљиво зазива као прекраћење мука и разрешење, а када се догоди дочекује се као разрешујући одушак, остварење најдубљих надања и стремљења. Најзад, тако ишчекивани или догођени крај појаве чини се као испуњење жеља и обећања. С обзиром на очекивања и надања већине заинтересованих, тако жељени крај, могао би се означити као позитиван крај феномена;

б) Нежељени крај. У другим случајевима крај неке појаве се ни покоју цену не жели, избегава се, против њега се бори и колико год може успорава и одлаже. У злослутној позадини хипотезе таквог краја се препознаје крајња претња и опасност коју би свим силама требало отклонити и избећи. У таквом крају се не опажа никакво разрешење проблема. Успоравање и одлагање краја се врши са стрепњом и страхом да се изван контроле такав катастрофалан крај ипак може догодити. Разумљиво, такав ирационални и нехумани крај се не зазива и не жели. У устрашеним слутњама таквог краја нема места радовању. Нико га не доживљава као остварење жеља.

У такав крај се не полажу наде јер никоме не доноси спас него пропаст и повратак из хуманог у натурално стање света без човека и човечанства. Одатле би се нежељени крај, с обзиром на очекивања и надања већине заинтересованих, могао да се означити као хипотеза негативног краја феномена.

Предочена амбивалентна схватања (не)догађања краја упућују на непрестано и поновљено разматрање односа почетка и краја тумачених појава у свету политике, поготову. Потребно је имати у виду да се у људским стварима почетак нечега што би требало да буде у будућности, обично логички и емотивно повезује са крајем нечега што је било у прошлости. Настојање на сазнању почетка и краја појава је, уједно, и тежња ка променама при чему конкретно уочени почетак и крај означавају извесност промене.

Појава која није окончана увећава неверицу у исказе да се крај појаве одиста догодио, јер њено претрајавање указује на нешто друго. Противречна ситуација даљег постојања појаве и истовременог исказа да она више не постоји, ствара проблематичну ситуацију.

Изложеном разликовању модуса односа почетка и краја политичких појава потребно је додати и разлике између проверљивих и утврдљивих појединачних крајева и почетака политика и политикологија одређеног типа и, како се у ендистичком маниру каже, опште и фаталне кризе политикологије у целини. Шта, заправо, наводи скептике - ендисте и постисте - на надахнута пророштва и обзнане краја политикологије? Као пример оцртавања мотива може да послужи неколико карактеристичних ситуација које нису истородне нити значењски истоветне, али ипак понеке тумаче нагоне на сумњу у будућност науке о политици, или на катастрофичко становиште да те будућности више нема.

а) *Претапање политикологије са другим областима и дисциплинама као чинилац утиска краја.* Иако је политикологија под дословним именом формирана из побуда усредсређеног и целовитог тумачења политике, у прошловековним развојним стадијумима усвајала је и користила доприносе других наука, попут: права, економије, социологије, филозофије, психологије, антропологије, етнологије итд.⁴ У новијем интерактивном процесу те науке, испољене у мноштву делимично политизованих дисциплина, враћају политику у жижку истраживања и тумачења. Тако се политикологија на ривалски начин депривилегује а њена тежња ка монопољу тумачења политичких феномена у знатној мери релативизује.⁵

4) Видети: Мејно Жан, *Uvod u političku nauku*, глава „Odnosi sa ostalim disciplinama“, стр. 78-87, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, Београд, 1960.

5) О томе, између осталог, размишља и Хенис, који пише: „Историја политичке науке у

Предоченом се, међутим, може приговорити нетачно препознати историјски редослед побуда настанака и развоја политикологије, будући да су по једном од уверљивих становишта, све поменуте дисциплине настале, пре свега, из темељног филозофског и правног тумачења политике. Као јединстена наука политикологија је настала у временској, тј. историјској вертикали континуитета тумачења политике, али и хориозонталним повезивањем интерпретативних аспеката и димензија других такође политизованих друштвених наука.⁶ Тако се, без обзира на порекло, корене и предисторију, увредило мишљење да је политикологија нова и млада наука, што у бити није тачно.

Време формирања политикологије потребно је разумети као завршну секвенцу једног одиста старог и импозантног мисаоног пута. У миленијумском кругу европске мисаоне традиције, мишљење политике било је на почетку под именом политике, затим је у вишевековним исечцима историјске кружнице истрајавало под другим именима да би се, напослетку, вратило свом осавременењеном политичком имену *политикологија*.

Све оно што се тицало плодне предисторије политикологије у дубинама историјске вертикале у самој политикологији није довољно уважавано јер су предност имала хоризонтална повезивања са сродним друштвеним наукама.

б) Слом политике коју је политикологија подржавала. Када је практична политика упражњавања моћи, на коју је одређена политикологија у целини била ослоњена и коју је идеолошки и доктринарно подржавала, превладана, сломљена и одбачена, у координатном систему разних дисциплина такве политикологије, може се чинити као да је и она сама доживела слом. Идеолошко и доктринарно идентификовање политикологије са политиком на власти изазива тешку зависност институционализоване науке о политици од институција политике. Прекид опојне везе политике и идеологизоване науке изазива апстиненцијални синдром и теоријску конфузију.

времену прекида који лежи иза нас јесте историја њеног растварања на мноштво неповезаних појединачних дисциплина које су скоро потпуно заборавиле своју везу са старом политиком. Та еманципација појединачних наука, које се издвајају из старе обухватне политике, најпре је обележана својим настојањем да стару практичну оријентацију замене теоријском... Нове науке не желе више да буду „изведене“ из политике - захтев, који приморава на то да се сви политички састојци и односи према садашњости - а то нису само теолошки него и историјско-културни - искључе колико год је могуће, како би се у датом случају поново увели као „чињенице“. Henis Vilhelm, *Politička i praktička filozofija*, glava „Rastvaranje političke nauke“, str. 131, Nolit, Beograd, 1983.

6) Mejno Žan, *Uvod u političku nauku*, glava „Jedinstvo političke nauke“, str. 71-78, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, Beograd, 1960.

У односу у коме је наука подређена политици, слом надређене практичне политике доживљава се трауматично као сопствени теоријски слом. Траума окончања подређеног политичког односа науке под политиком, доживљава се много драматичније, као крај теорије, тј. политикологије. Не увиђа се да је оно што је одиста пропало, пре свега, идеолошка, доктринарна и пропагандна компонента политикологије тог типа. А не увиђа се јер се пре тога такав тип „теорије“ издашно напајао и надимао горивом политичке моћи, а када је извор напајања пресахао ни обесмишљена теорија тог типа више није могла да „ради“.

У овом историјском контексту крај политикологије ишчитава се кроз политичке, идеолошке и доктринарне наочари високе диоптрије. Не разабера се јасно, наиме, ситуација у којој политикологија начелно, методично и систематично као предмет истраживања тумачи не само једну него више историјских и презентних, те реалних и потенцијалних политика. Отуда ни историјски крај само једне од таквих политика не означава неминовни крај сваке политике или политикологије у целини. И у мањкавом разабрању може, додуше, бити скривено чврсто идеолошко уверење о истоветности политике и прислужне политикологије одређеног ексклузивног типа. Напослетку, овако идеолошко ендирање поручује да када пропадне политички прво, пропада и политиколошки (по)везано друго!

в) Политички плурализам и напуштање монистичке политикологије. Утисак да се догађа или се већ догодио крај политикологије, може да настане и када је политикологија сведена на становиште теоријског монизма. Тада искључиво и нетелорантно теоријско једно изгледа као атеоријско ниједно. Потискивање и нестанак теоријског плурализма међу појединим политиколошким дисциплинама или, споља и изнутра гледано, у читавом политиколошком корпусу, подстиче доживљај сумрачног заласка политикологије. Максимална редуција на безалтернативни политички монизам доводи до монистички обликоване и условљене политикологије која себе сматра једином аутентичном политиколошком могућношћу.

Томе насупротив, уобличава се у критичко становиште о скончавању политикологије у ексклузивној псеудонауочној идеологији, за коју се сматра да ниуколико није нити може бити безалтернативна основа науке о политици. У овом случају реч је, у ствари, о крају једнопартијске политикологије у друштвеном и политичком амбијенту краја политичког монизма. Неочекивани крај реалног социјализма појачао је дилеме о научном карактеру

политикологије у епохи политичког монизма. У том времену било је, наиме, немогуће успоставити политикологију која би обухватала више теоријских погледа на политику изван доминантног модела, на пример, самоуправног социјализма. Уколико је то и чињено, научни разлози проналажени су на плану приказивања историје политичких идеја, идеологија и теорија, али не и на плану живих и делатних токова у границама актуелног политичког поретка моћи.

Одатле, прелазак политикологије из кризног стања политичког и политиколошког монизма у почетно стање политичког и политиколошког плурализма може да створи утисак о крају политикологије. Губитак равнотеже и интерпретативног ослонаца у само једној политици, пољуљану политикологију нагони на потрагу за друкчијим интерпретативним предметима, циљевима и сврхама. То не би требало да значи да се у сучељавању са политичким плурализовањем колико-толико компактни и конзистентни теоријски корпус политикологије и сам плурализује у више политикологија. Пре би се могло рећи да теоријски плурализам у раздобљу транзиције запањује политикологију изнутра, те да тај процес очитује у нарастање броја различитих теоријских праваца који своје место проналазе у разним политиколошким дисциплинама.

Како год тумачили прелазак политикологије несклоне плурализму на тумачење политике у условима политичког плурализма, као једно од становишта потребно је узети у обзир и оно које плурализовање доживљава ендистички. Јер, дошло се до краја „свега онога за шта се политички и политиколошки залагало“. Тај крај је, међутим, такође привидан јер се догађа управо у оном неуверљивом слоју политичког дискурса који је и пре тихог очаја над крајем, био снажно идеолошки импостиран. Тако исходи да привидни крај једне врсте идеологизоване и монистички устројене политикологије у условима обновљеног плурализма, није уједно и стварни крај политикологије као науке о политици. Такав привидни крај не само да је преживела политикологија у целини, него су још увек жива у транзицији анахронизована политиколошка становишта.

2) *Појмовна збрка у политикологији.* Друштвена пометња обично изазива неред у мислима и до тада устаљеним поимањима односа и појава у друштву. Као и много пута у прошлости, у превратним временима се догађа неподударење друштвених токова и њихових теоријских, односно научних назирања. Историјске промене захтевају уверљива објашњења која у клими сазнајног дефицита изостају. Догађаји се одвијају а да нису правремено схваћени. Међу онима који, пре свега, желе да спознају узроке

друштвене кризе, настаје хитња да се проблеми друштвеног живота што пре промисле и пружи што истинитија истинита објашњења.

Конфузија идеја, идеала и идеологија може, такође, да изазове друштвену пометњу. У кризним ситуацијама извесне идеологије и науке нити пружају нити желе да пруже уверљива разумевања насталих прилика. Штавише, затварање очију пред политичком збиљом, изазива сазнајни аутизам, неспособност да се схвати егзистенцијални хронотоп. Стога нарастање појмовне збрке погодује расту уверења о пропадању оних друштвених наука које нису успеле да апсолвирају проблеме које првенствено истражују и тумаче.

Неред међу појмовима у главама, осликава неред међу појавама у збиљи. Шта се са неком науком догађа када се њени кључни појмови и технички термини доведу у питање? Њена терминологија и категорије се преузимају или замиру као застареле. Тиме, она губи специфичну разлику у односу на друге друштвене науке. Политикологија се, такође, суочава са превратним процесима спрам којих се претходно формирани појмовни и категоријални апарат показао као ентропично неадекватан или подложен својатању и преузимању. Теоријски плурализам прожет еклектицизмом додатно је појачао конфузију.

Конфузно стање политикологије, настало после радикалног политичког лома претходног монистичког поретка, навело је понеке тумаче на помисао да се појмовно и категоријално неадаптирана политикологија примакла своме тужном крају. На оне политиколошке области и дисциплине које више нису одговарале политичким циљевима транзиције и посттранзиције, пала је тешка сенка докрајчавања. На такву ендистичку помисао тумаче те врсте навела је конфузна ситуација у којој више није било могуће препознати опште прихваћени модел и стандарде политиколошке терминологије, језика, говора, дискурса.

Реч је, дабоме, о теоријском жаргону претходне друштвено-политичке формације који је упражњаван у марксистички оријентисаној политикологији. Са пропашћу покрета и поретка који је у свом времену учитаван у теоријску рефлексију такве политикологију, пропао је и њен идеолошки говор, односно политички језик. Зар је потребно подсећати да је многим пропаст тог језика личила на пропаст саме науке о политици. Политикологија је у условима транзиције ипак надживела пропаст политичког језика, терминологије и категоријалног апарата са којим се служила у времену пре обнове теоријског плурализма. Упркос појмовној пометњи и језичкој конфузији, крај политиколошког дискурса се

није догодио. Насупрот појмовне исцрпљености политичког говора, посвуда у медијима влада политичка логореја.

д) *Економизовање политикологије*. Данас превладава мишљење да скоро сви савремени друштвени феномени изничу из економске подлоге. Чини се као да је индивидуална и колективна свест економизована. Економска основа није препозната само у свакодневљу и свету живота него и у бројим друштвеним наукама. Више политиколошких дисциплина садржи и третира економију, а пре свих и више од свих политичка економија и економска политика.

Изградња економског приступа друштву у претпрошлом веку укључивало је, наиме, политичку димензију њеног теоријског бића. Да је економска база та која узрокује и детерминише политичку и духовну надградњу постало је традиционално становиште марксизма и других левих светоназора. У другој половини прошлог века догодио се, међутим, обрнути процес у коме је политичка економија деполитизована лишавањем политичке димензије у својој темељној конституцији. Друкчији приступ указивао је на техницизовану економику као теорију емпиријских токова капитала и функционисања капитализма у целини. Идеолошки и доктринарни основ економике препознат је у старијој филозофији либерализма и, потом, и новијег неолиберализма који је завладао на глобалном плану и у западном свету, потиснувши при том кејнсијанску теорију и праксу државе благостања.⁷

Урушавањем претходног поретка и почетком посткомунистичке транзиције неолиберализам је постао званична економска идеологија и политика посткомунистичких режима. Потискивање државе из привреде, драстична дерегулација и приватизација означавали су идеал промене и реформски циљ у скоро свим друштвеним областима, укључујући науку, просвету и образовање. Либерална и неолиберална теорија превладале су и на тим пољима. За једне тумаче неолиберализам је још увек моћна полуга изласка из кризе док су други уверени да је управо некритички прихваћени неолиберализам чинилац који је продубио и погоршао социоекономску кризу.⁸

Политикологија се, међу другим друштвеним наукама, суочила са неолибералним и либертаријанским интерпретативним таласом који је садржао јаке емпиристичке премисе тржишног

7) О томе: Beri Norman, *Uvod u modernu političku teoriju*, poglavlje „Jednakost, sloboda i država blagostanja“, str. 314-323, Službeni glasnik, Beograd, 2007.

8) О томе: Душанић Јован, *Неолиберализам*, глава „Неолиберални корени кризе“, стр. 139-142, Catena mundi, Београд, 2015. Такође: Катић Небојша, *Из другог угла*, глава „Неолиберални дух времена“, стр. 13-16, и „Идеологија монетерна политике“, стр. 52-55, Београд, 2015.

фундаментализма.⁹ Изазов је представљао тржишни екстремизам и генерални налог маркетизовања, тј. изласка науке на тржиште и уласка тржишта у науку. Догодио се снажан продор профитних и конкурентних тржишних мерила у научно расуђивање, чије друго лице су трендови меркантилизовања и комерцијализовања научних установа и научне делатности. Ако се томе дода и становиште да се у промењеним условима транзиције политика све више може и мора схватати као вештина, техника и технологија одлучивања, ситуација у којој се нашла политикологија била је одиста суштински промењена.

Тржишни неолиберализам је, дакле, у много чему одговарао новим потребама политиколошких интерпретација. Уколико је техничко-технолошки и нормативно-процедурално-институционални приступ политици одговарао „телосу“ транзиције, онда је и транзициона тржишна основа у том процесу имала великог удела. У преплету технолошко-економских токова исход је економизована политикологија у снажном свођењу на добитну економску димензију политике. Аналогон редуktivном процесу десупстанцијализовања политичке економије на економику је тежња свођења геополитике на геоекономију.¹⁰

Непобитно је да свака политика има економску цену коштања, оно што је мање разматрано јесте недоумица колика је цена коштања политикологије. Парадокс је, наиме, у томе што остаје нејасан емпиријски и сазнајни статус транзиционе политике као мета-димензије политикологије у транзицији? Скоро да није могуће проценити шта је, у овом часу а и иначе, у чему растворено: да ли политика у економији или економија у политици? Или је, пак, поменута дилема неумесна јер су обе појаве, иако повезане, ипак самосвојне и самобитне?

Напоследку, остаје недоумица да ли ће савремена политикологија успети да у конзистентном облику задржи основни предмет анализе и синтезе или ће подлећи интерпретативном становишту растварања политике у економији, баш као што се догодило и догађа политичкој економији у односу на економику. Уколико се прихвати предочни начин мишљења, зар се постполитичко стање не исказује као протоекономско? Управо у таквој атмосфери конверзије политике у економију и политикологије у економику,

9) Видети: Boaz David, *Libertarijanizam. Osnove*, glava „Tržišni proces“, str. 149-187, CLSD, Beograd, 2003.

10) О томе: Кнежевић Милош, *Призма геополитике. Геополитичка димензија националног идентитета*, глава „Геоекономија и принципи универзалне трговине“, стр-214-216, Институт за политичке студије, Београд, 2013.

настаје помисао да се политикологија нарастајућим економизовањем ближи крају, или, да се тај крај већ увелико догодио.

3. ПАНДОРИНА КУТИЈА „ПОСТОВА“

Изрећи или написати речи „пост“ или „постирање“ а не одредити ближе значење и смисао коришћеног префикса или глагола није довољно, јер може упутити на нешто погрешно. Пошто се реч „пост“ у историографском, филозофском и политиколошком жаргону употребљава са превасходним значењем временске разделнице између онога пре и после, није згорег размотрити због чега и како настају недоумице око онога што је отпрва и наизглед јасно, а уствари није. Јер, време пре и после постојања неког истојијског или политичког феномена подложно је, такође, политичким проценама и њима сходним разграничењима. Када је нешто одиста постало и нестало у свету политике, не зависи само од добродушног осведочења трајања појаве него и од политичког интереса и воље да неко или нешто јесте или није.

Реч је о способности политичког располагања временом у експанзивној сфери политике. Када узмогне и када хоће политика, дакле, одређује оно „сада“, и у односу на то „сада“ оно што је било пре и настало после. Археофутуристика указује на алогичне обрте, упирући прст на оно што ће се тек догодити у прошлости и на оно што се већ догодило у будућности. Но и ти обрти – прошлости која ће се догодити и будућности која се догодила – као жустра кретња у смеру апсурда више говоре о додворавању међусвету фикција, него о тачном времену на историјском часовнику.

Још једном и стално тако, у постмодернистичком дискурсу време је отсечно подељено на оно „пре“ и оно „после“. Нагомилане су темпорално, послеизовано одређене идеологеме. У каткад индиферентном, покаткад крајње заинтересованом и страсном докрајчавању, мноштву друштвених и духовних феномена у дугом низу прикачен је временски префикс „пост“.

Из отворене Пандорине теоријске кутије посвуда су се разлетеле одреднице: *постполитика, постэкономија, постфилозофија, постуметност, посткомунизам, постсоцијализам, постреволуција, постмарксизам, посткапитализам, постиндустријализам, постдемократија, постпарламентаризам, постпоредак, постауторитаризам, посттоталитаризам, постколонијализам, постимперијализам, постхероизам, постхуманизам, постетичност, постутопизам, постисторија, постлиберализам, поствестернизам,*

постамериканизам, постевропеизам, постхришћанство, пострелигиозност, постбалканство, постјугословенство, постнационалство, постбиополаризам, постфилозофија, посполитикологија, постмодерна, постпостмодерна, постконцептуализам, постфутуризам, постпостизам, постистинитост, итд.

Лакомислено нагомилавање феномена у пост-стању указује на децентрираност и деконцентрисаност, разградњу и растворност некада макар и минимално именованих појава у разименованој послеизованој смеши. На делу је много пута коришћени означитељски клише: пређашње стање је колико-толико поименце познато; садашње је још увек несазнато, заправо, загонетно; док је атакични и анархични наратив о постистинском стању, мада у много чему апсурдан, наводно ипак потребан, чак иако се пласира изван минималних логичких и историјских одређења.¹¹

А опет, зар није разумљиво помислити да се у постистичкој наративи нешто алтернативно, друкчије и ново помолило на идеолошком хоризонту. Једна идеологија је доживела несумњиви крај док се друга, рецимо, суочила са „ренесансом“ властитих пракси и пројекција. Изгледа, међутим, да се смена идеологија не догађа правилно, ритмично и линерано. Дешава се да, чак и када је очекивано, дотадашњу идеологију у политичком простору надомести друга, антиподна и антагонистичка идеологија, очекивање ипак не испуни. У таквим случајевима исходи да историјски пад није доживела само идеологија претходног режима него и заменска идеологија која јој била алтернативна.

Да је привидно нова или обновљена стара идеологија такође у ризику од докрајчавања указује Имануел Валерштајн: „Доба 1789-1989. могло би се звати добом тријумфа и доминације либералне идеологије; у том случају, 1989. година такозваног краја комунизма, обележавала би заправо пад либерализма као идеологије. Нечувено и невероватно, данас, када оживљава вера у слободно тржиште и значај људских права, кажете ви? Не баш толико невероватно.“¹²

11) О дискурзивном „постирању“ Михаил Епштајн има веома критичко мишљење: „Магија префикса ‘пост’ омогућавала је да се знаком опраштања обележи и одбаци у прошлости све што је још јуче изгледало савремено и актуелно... Овај начин обнављања, међутим, оптерећен је сопственим поразом. ‘Пост’ мишљење пати од зависности тих истих појмова, који се покушавају оставити у прошлости – вуче их за собом њихова концептуална плацента.“ Видети: Епштајн Н. Михаил, *После будућности, Судбина постмодерне*, том други, глава „С оне стране постмодернизма. Од ‘пост’ до ‘прото’“, стр. 289, Драслар партнер, 2010.

12) Видети: Valerštajn Immanuel, *Posle liberalizma*, glava „Slom liberalizma“, str. 197, Službeni glasnik, Beograd, 2005.

Када је нешто идеолошки пало на дно и било унижено до проказаности, нешто друго, по свему судећи, није неизбежно идеолошки устало нити се узвисило на Олимп опште прихваћености. Чини се да постоје мутне историјске ситуације у којима идеолошка смена није непобитно кристалисана. Предочени пример двоструког пада, то јест истовременог краја социјализма и краја либерализма, изгледа да није само довитљива теоријска конструкција. Реалност пресуђује: тријумф првог није потпуно победнички, као што ни пораз другог није потпуно губитнички. У међусобном релативизовању тако варљивог типа идеолошких односа одлучујућу улогу играо је превратни историјски контекст у коме је настала транзициона слика посткомунизма и постлиберализма.

Либерализам не услеђује идеолошки неизбежно у посткомунистичкој ситуацији јер, како примећује Валерштајн, и сам доживљава пад улазећи такође у нарочито послеизовано стање. У интерпретативном исходу показује се да посткомунизму не следи нужно либерализам већ да су на делу два једнако „испостирана“ идеолошка корпуса – посткомунизам и, гле чуда, постлиберализам.¹³ Предочено указује на потребу обазривости при употреби префикса „пост“ и „нео“. Јер постлиберализам може бити схваћен и као неолиберализам, што значи да у ономе „после“ може да уследи обнављање старог у „новом“ историјском облику. То, такође значи да либерализам не замире у савремености већ се адаптира у нову идеолошку форму која меморише и ревитализује његово првобитно историјско језгро.

4. ХУДЕ ИСТИНЕ ПОСТИСТИНСКОГ ДОБА

Има ли истине у временима која карактеришу раширено незнање, заблуде и лажи? Пучки је раширено мишљење да би когод у своје или нечије друго име трага за истином требало, колико год може, да избегава политику. Уколико пожели да сазна битне одреднице властитог места у простору и времену у коме траје и претрајава, по том становишту требало би да се клони политике. Јер, у политици, ма колико се трудио, неће пронаћи истину о сопственој индивидуалности и истину колективитета коме припада. Нацији или држави, на пример. У политици је, наиме, садржана идеолошки изопачена слика стања из које се не могу разабрати ваљани обриси онога што је уистину животно вредно и битно. Такво становиште о односу истине и политике формирано је и пре него што медијски

13) Као пример таквог расуђивања, видети: Grej Džon, *Liberalizam*, glava „Zaključak: Post-liberalizam“, str. 119-135, CID, Podgorica, 1999.

обзнањен крај истине и почетак постистинског времена. Оно се налази у мњењу да је свака политика у бити индиферентна спрема истине, или неистинита, али не само зато што је неспозната и неоткривена, него што је таква конститутивно.

Криза вредности и фактицитета истине која врхуни у постистинском стању уједно указује на кризу људскости. Криза хуманости и хуманизма указује, такође, на сваковрсну кризу веровања која уводи у нихилистичко стање свести. Религиозна осећања су уздрмана ширењем празноверја. Ђани Ватимо сматра да се: „Може прихватити теза да је хуманизам у кризи због тога што је Бог мртав; то јест да је права суштина кризе хуманизма – смрт Бога коју је, што није пуки случај, најавио Ниче, истовремено и први радикално не-хуманистички мислилац наше епохе. Веза између кризе хуманизма и смрти Бога чини се парадоксалном, само ако се сматра да је хуманизам неизоставно перспектива која човека ставља у центар света, сматрајући га господарем битка.“¹⁴

Ипак, скептички и нихилистички став да у историји, друштву и људском свету уопште, више нема истине - што би требало да значи да истине нема ни у политици - побуђује чуђење које изазива на промишљање његове поткрепљености. Релативност истине и пољуљаност њеног ауторитета указује се на разне начине. Један од могућих начина користи Кетрин Белси у књизи посвећеној постструктурализму. „Метафизички системи вере, који полажу право на истину, сви се позивају на неко трансцендентално означено. За хришћанство је то Бог, за просветитељство разум, а за науку закони природе. Али ако значење схватимо као ефекат језика, а не његов узрок, ове основе губе свој трансцендентални значај... Као последица свега овога, истина више није на располагању као извор ауторитета...“¹⁵

Истина и слобода могу бити заробљене у изобличеним представама које не рефлектује стварне могућности обистињавања и ослобођења. Савремена политика све више тежи да се уподоби медијском облику који је представља. Политички догађаји су медијски догађаји, донекле додуше, не у потпуности. Изванмедијска истина политичког догађаја и медијска истина догађаја нису подударне. Медијатизација политике гради значајну разлику у којој релациона истина увире у релативизам два тока догађаја: политичког у политичкој пракси и медијске представе те догађајне праксе, у току

14) Видети: Vatimo Ćani, *Kraj moderne*, глава „Криза хуманизма“, стр. 33-34, Братство – јединство, Нови Сад, 1991.

15) О томе: Belsi Ketrin, *Poststrukturalizam. Sasvim kratak uvod*, глава „Деконструкција Sosira“, стр. 80, Службени гласник, Београд, 2010.

или после догађаја. Сазнање истине о политичком догађају се ствара у још компликованијем односу у три такође неподударна хронотопа: 1/ политичког догађаја; 2/ медијског представљања политичког догађаја и 3/ учинка политичког догађаја у јавном мњењу.

Недоумевање има ли или нема истине у политици са становишта њене медијске представе све више губи значај. Проверљива тачност представљене политичке чињенице је у медијима одавно заменила истину. На инсценирану политику надодаје се инсценација политике у медијима. Већ у примарној политичкој инсценацији рачуна се на појачане ефекте секундарне медијске инсценације. Инсценирана политика се тако одиграва двоструко: у главном току и оном накнадном току који је медијски представља и гради као чињеницу у јавности. Томас Мејер је то удвајање изразио овим речима: „Преинсценација одређује ступањ до којег се догађаји у свијету морају медијски преобразити како би били прикладни за медијску позорницу или до којег би сами изванмедијски актери требали приправити властите медијске презентације како би испунили темељне увијете приступа медијској позорници.“¹⁶

Поменути појам који реферише појаву „преинсценације“ уденут је у све масовнију појавну и појмовну феноменологију у којој превладавају драматургија, драматизација и театралност политике. Није реч само о механичком уносу умећа фантазирања „драмских уметности“ у политички живот, већ о много снажнијем тренду хиперорганизовања фикција у свету живота. Тај тренд је свом силином обухватио и политику у којој се обнављају тежње теологије предестинације, апсолутне контроле и предвидљивости. Одатле потичу безбројне агенде, планови, опције, синопсиси, сценарији и инсценације политичких феномена у медијском животу. У политичким процесима теку, заправо, коинсценације политике.¹⁷

5. ПОСТХУМАНИСТИЧКЕ ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

Могу ли на таласу секторске одиозе према просветитељству друштвене науке преживети постмодерно пројектовани дебакл хуманизма? Може ли бити ичега људског после хипотетичког нестанакa човека и човечанства? Очекивана претпоставка да после

16) Видети: Meyer Thomas, *Mediokracija. Medijska kolonizacija politike*, глава „Preinscenacija i koinscenacija“, стр. 77, *Politička misao*, Zagreb, 2003.

17) Мајер додаје и ово запажање: „У посљедњој инстанцији медијски дјелтници увијек као вратари регулирају врсту и опсијег приступа. Коначни медијски производ стога је готово увјек коинсценација у коју једнако улази инсценацијска понуда политичких актера, а у неком случају, дакако, и њезина потпуна деструкција.“ Meyer Thomas, *Mediokracija. Medijska kolonizacija politike*, глава „Preinscenacija i koinscenacijsa“, стр. 78, *Politička misao*, Zagreb, 2003.

апокалипсе тако нечега напросто не може да буде, пада у воду скоријим указивањима да може, штавише, да се налазимо усред једне такве ситуације – усред постхуманог времена. А онда, када је већ обесхрабрујуће тако, можда краја хуманости, хуманизма и хуманистичких наука могу да преживе друштвене науке, наравно, само уколико се битно разликују од хуманистичких. Рецимо, натурализоване, неутрализоване и техницизоване друштвене науке лишавају се хуманистичке димензије и преживљавају квантоманијску најезду егзактног сцијентизма. Науке на неки волшебан начин остају друштвене али губе својство хуманистичких? Може ли се то замислити?

Уколико је понеко уверен да може, дужан је да одговори како, зашто и као шта, у уображењу постхуманог и постхуманистичког остатка? Упркос виртуалној навали покушајмо да останемо логични: ваљда, као дехуманизоване, деполитизоване и деидеологизоване некадашње науке о друштву. Али, науке са вештачким ароматичним додатком друштвености, сада већ справљене на основу критеријума егзактних наука и технологије!? Може ли се тако нешто уопште догодити? Или је реч само о једној од новијих контрафактуалних идеологема, заправо симулакрума привидног разрешења конфузног стања у правцу „блиставе јасноће“?

Иако је гадљива на вулгарну идеологију, велике идеје и велике приче, постмодернистичка струја мишљења („после мишљења“) ипак није лишена идеолошких основа. Штавише, постмодернизам је у много чему овлашно филозофски софистикована идеологија потврде постојећег стања, атрактивни вербални зачин непромењених односа ствари и бића. Идеолошка блискост, сличност а спорадично и истоветност, либерализма (неолиберализма и либертаријанства) са разним варијацијама постмодернизма је несумњива.

Дејвид Харви је уочио тесну везу неолиберализма и постмодернизма: „Неолиберализација је захтевала, и на политичком и на економском плану, изградњу неолибералне, тржишно засноване популистичке културе диференцираног конзумеризма и индивидуалног либертаријанизма. У том светлу нолиберализам се показао много компатибилнији оном културном импулсу који је био познат под називом „постмодернизам“, који се већ дуго скривао у заседи, а сада је могао да се појави у пуном цвату, и културно и интелектуално као доминантан покрет. То је био изазов који су 1980-их година корпорације и елите разрадиле до савршенства.”¹⁸

18) Видети: Harvi Dejvid, *Kratka istorija neoliberalizma*, glava „Konstrukcija saglasnosti“, str. 63, Mediteran, Novi Sad, 2012.

Међусобне позајмице и заодевањем (из)ношеног појмовног руха, указују на епохалне успоне и падове у кризним таласима који заплускују утврде глобалне моћи.¹⁹ После фазе развоја поједине друштвене науке запале су у стање помањкања луцидних идеја и стагнације. Пол Вирилио, такође, сматра да се наука обрела пред тешким искушењима: „Мање везана за ‘истину’ него некад, интересујући се само за тренутну ‘ефикасност’, наука се данас ближи свом крају, својој грађанској декаденцији... Као панични феномен прикривен постигнућима ракета и оруђа, савремена наука се губи у самој прекомерности свог тобожњег напретка. Као да се стратешка офанзива црпе у пространству тактичких освајања, технонаучка прогресивно разара научне изворе и лишава их сваког знања.“²⁰

Из мњења, толико увереног да је знање, како је већ наступио крај времена у својини човека, следи као изувијани бршљан слично мњење да је време људскости ренесансног, просветитељског и рационалистичког хуманизма, такође прохујало. Поново је на делу крљаво консеквентна идеологија постизма. Мора напокон бити окончано и оно што се као последња одбрана одупире метеорској киши морбидних крајева: човека, света живота, људског света, човечанства, природе, филозофије, Бога... Али не тако што се скончавање само препознаје него тако што ће, иако још живо, макар само у мислима, бити дотучено квргавом батином крајизма.

И шта онда преостаје када више нема хуманости и хуманизма? Наравно, неко омрачено стање после свега што иоле подсећа на људскост и човека! Какво је то стање после човека? Има ли ичега иза имена и у имену таквог стања? Није ли то техно-гулаг, можда гробље без достојних обележја пострадалих? Да ли је то постхуманост у нељудској пракси и постхуманизам у раздуховљеној сфери – „постхумана хуманистика“?²¹ Јесте, то су та два, рекло би се екстремно испостирана - *макси-пост-стања*. И ето контрадикције: пред очима промиче грлено набусти добошар краја који дискурзивно преживљава апокалипсу света коме је негда припадао, само да би је

19) Иглтон сматра да постмодернизам није теоријска грешка. „Он је, између осталог, идеологија једне специфичне епохе Запада, када понижене и увређене групе почињу поново да освајају део своје историје и сопства.“ Иглтон Тери, *Илузије постмодернизма*, глава „Заблуде“, Светови, Нови Сад, 1997.

20) Видети: Вирилио Пол, *Информатичка бомба*, стр. 8, Светови, Нови Сад, 2000.

21) Како изгледа разматрање „постхуманизма“, „постантропоцентризма“, „постхумане хуманистике“, у књизи једне од заступница тих форми постизма, видети у: Brajdoti Rozi, *Posthumano*, глава „Posthumanizam: Život s one strane sopstva“, стр. 43-87, „Postantropocentризам: Život s one strane vrsta“, стр. 87-179, стр. 179-225 „Posthumana humanistika: Život s one strane teorije“, Fakultet za medije i komunikacije Univerzitet Singidunum, Beograd, 2016.

постапокалиптички некрофилно обзнанио. И да би угасио светло за собом.²²

Када је антропоцентричност тако усиљено растројена и када на цивилизацијском обзору најзад више нема човека нити људског друштва, зашто би онда било икаквих друштвених наука? Ето новог после-стања у разтеоретизованом времену после сваке теорије; ето нас у времену у коме слепој пракси није потребна видовита теорија. То време је послеизовано време постнаучности. Или можда не баш сваке науке, него понајпре оне која је до сада словила као друштвена наука. Она се, наиме, као баластно знање, одбацује у ропотарницу дисфункционалне сувишности.

Дистинкције које се успостављају и уважавају у току профилисања друштвених наука, важе и у међусобним односима различитих политиколошких дисциплина унутар политикологије као једне од друштвених наука.²³ Чак и када би желела, политикологија не би могла да се проблемски, идеацијски и методолошки затвори према другим друштвеним наукама. Незамисливо је, такође, да се политикологија у потпуности затвори према основном истраживачком предмету политици. Таква настојања у политикологији означила би самопорицање и самоукидајуће намере.

Иако су све осетнија настојања процедурализовања, технологизовања и натурализовања идеолошких и политичких феномена, и та настојања, ма колико се приказивала као неутрална, напослетку се испољавају као тенденциозна и инструментална, отворено или прикривено идеолошка и политичка. Мада у међународним односима постоји неутрална и неутралистичка политика, политика у есенцијалном смислу не може бити неутрална.²⁴ У крајњем исходу привидно деидеологујућих и деполитизујућих настојања генеришу се стања технократског легитимизовања постојећег поретка.²⁵ Баш као што вели Вирило, наука се све већом

22) Размишљајући о констатацији краја времена као краја историје, Иглтон уочава парадоксалност таквог становишта: „јер, да би се то учинило, морамо неизбежно прихватити логику коју одбацујемо. То би било слично као када би смо говорили о тренутку када је време почело, или када би смо замишљали да нешто што називамо вечношћу почети у тренутку наше смрти.“ Иглтон Тери, *Илзује постмодернизма*, глава „Амбиваленције“, стр. 44, Светови, Нови Сад, 1997.

23) О томе: *Kako otvoriti društvene nauke. Izveštaj Gulbenkijanove komisije za restrukturisanje društvenih nauka*, Volerstin, Juma, Keler, Kocka Lekur, Mudimbe, Mušakoi, Prigožin, Tejlor, Trujoo, zbornik, glava „Valjanost distinkcija među društvenim naukama“, str. 47-62, CID, Podgorica, 1997.

24) О томе, у целости: Кнежевић Милош, „Обрасци у менама мишљења. Разноликост и несталност образаца у свету живота“, глава „Мит неутралне политике“, стр. 65-66, зборник *Промене образаца мишљења*, Дом културе „Студентски град“, Београд, 2011.

25) Станиша Новаковић овим редом предочава критичке примедбе упућене науци (и технологији) из пера филозофа Арне Неса: а) друштвена неангажованост, б) служење

блискошћу са информацијама и фактима удаљује од знања па тиме и од истине. Прокламована тежња настојања људског управљања стварима изопачава у управљање људима као стварима.

6. ТРАНЗИЦИЈА ПОЛИТИКОЛОГИЈЕ - ПРОТРАНЗИЦИОНА ПОЛИТИКОЛОГИЈА

У епохалним ломовима социоекономских, политичких и идеолошких, те националних, државних и геополитичких структура, дешавају се ломови у политичкој мисли, политикологији. У сусрету са неочекиваним политичким догађајима политичка теорија губи равнотежу и сигурност. Политикологија се суочава са изазовима и искушењима новог политичког стања које „баца у воду“ онај део њених постигнућа који се састојао у функционалној подршци дотадашњем поретку и легитимизовању његове моћи. Будући да је поредак пропао и напуштен таква врста науке о политици нагло губи тло под ногама, ако упркос свему настави да ради на „стари начин“ њен рад се очитује као „рад у празно“.

Политикологија се, дакле, у целини помера из чврсте идеолошке узглобљености и креће у различитим правцима, свакако друкчијим од монистичке предетерминације претходног правца. То кретање, у складу са конвенцијама политичке кинетике, како је и поменуто, може се назавати транзицијом политикологије. Таква транзиција је упадљива, као што су су неспорне и промене унутар саме политикологије. Тиме што се поменути процеси препознају и методично раздвајају још увек се не указује довољно на савремене политиколошке интенције. Поновимо, оне у вредносном и идеолошком погледу могу бити усмерене у два дивергентна правца:

а) Транзиција политикологије. Први правац се односи на афирмисање и легитимизовање политикологије у историјској еволуцији, и како је речено, спољашње транзиције политикологије или политикологије у транзицији. Тиме се залаже за друкчије тумачење и разумевање епохалног преокрета и рестаурације капиталистичког поретка у његовим социоекономским и политичким формама. Сматра се наиме да је, попут других друштвених наука, и политикологија у транзицији, тј. преласку од теоријског монизма ка теоријском плурализму, конкретније речено, од варијетета на широкој

држави, в) елитизам и привилегије, г) морална равнодушност, д) подршка технократији, њ) средство манипулације, е) политичка неутралност, ж) неслужење народу, з) редукционизам, и) идеолошки догматизам. Према: Новаковић Станиша, *Савремена организација и улога науке*, глава „Савремене критике науке и технологије“, стр. 174-177, Институт за филозофију Филозофског факултета у Београду, Београд, 2001.

скали левице и марксизма, ка мноштву хетерогених левих и десних теоријских профила. Савремена левица је у посткомунистичком периоду доживела одиста велике промене.²⁶

Целовита репозиција политикологије у транзицији од једне ка другој теоријској и идеолошкој платформи, још увек не значи апсолутну преминајућу протранзиционих теоријских становишта. Политиколошко комешање настало у прекретном плурализму актуализованог мноштва праваца не мора да значи да је само један од тих праваца постигао неповратну превагу и преузео већинску контролу над акцијама на политиколошком пољу. Такође, у таквим плуралним околностима тешко је оствариво обавезно важење само једне политиколошке парадигме. Уколико би се тако нешто догодило наликовало би претходном раздобљу политиколошког монизма;

б) *Транзициона или протранзициона политикологија*. У другом правцу отвореног залагања за корените промене у облику транзиционе политикологије, остварује и оправдава идеја о неопходности друштвених промена. У овом унутарполитиколошком приступу сматра се да је колико могућа толико потребна концентрација реформских ставова у синергично и компактно протранзиционо становиште. Полазећи од стања теоријског плурализма, формира се и потом практикује становиште да је најефикаснији облик неолиберална транзициона политиколошка теорија. То значи да се у мноштву теоријских и научних приступа либерализам у актуелној неолибералној верзији препознаје као доминантна и супериорна теорија. Штавише, сматра се да је англосаксонски, тј. евроамерички тип неолиберализма најзад пронађени, а понеки сматрају и коначни облик преуређења живота у условима транзиционог посткомунизма. Контролу политичког и политиколошког поља на имплицитан и експлицитан начин преузима, дакле, импортовани неолиберализам. Неолиберална парадигма се намеће као општеважећа и, како је речено, безалтернативна, што све више наликује на не тако давно напуштени политички и политиколошки монизам. У односу на наметљиве неолибералне парадигме у политикологији, остали интерпретативни обрасци су доведени у ситуацију споредног важења и декоративног значаја.

26) О томе: Beri Norman, *Uvod u modernu političku teoriju*, глава „Opadanje marksizma i uspon komunitarizma“, стр. 34-43, Službeni glasnik, Beograd, 2007.

7. ПОЛИТИКОЛОГИЈА И ПОСЛЕ СОПСТВЕНОГ „КРАЈА“

Постоје ризикантне ситуације надживљавања и после привидног краја. После свега реченог, предочени појам и реч *постполитикологија*, који се спорадично указују на замагљеном хоризонту тумачења садашњости и будућности политикологије, у ствари је једна од новијих постистичких идеолошких негација. По том својству негација политикологије се ничим изузетним не издваја из серије постистичких негирања других друштвених наука. Јер слично се подједнако неумешно и неуспешно примењује и на филозофију, право, економију, социологију, психологију...

У постмодернистичком маниру изречено, будућност постполитикологије је у постбудућем времену. Је ли то пројекција даље будућности која ће да проистекне из неке ближе и утекне у неку још даљу будућност? Нешто као дискурзивни мултифутурни конструкт неограниченог броја будућности које се, замишљене већ сада, у поворци нижу једна за другом, или једна поред друге, у разлепотаном будућносном бескрају. Ипак, здрав разум из вазда будног рационалног прикрајка налаже да се упитамо какво је то постбудуће време? Да ли после уврежене навике да садашњости нужно следи будућност, неочекивано предстоји и будућност после будућности? Као и све у зачараном имагинаријуму „шта да је“ и „када би“ ситуација, те контрафактуала (противчињеница), алтернатива и опција, хипотеза и кондиционала, тај упит не може да буде ништа више од час забавне час заморне игре на срећу са недоумицама.²⁷

Склоност омаловажавања и негирања политикологије као формиране науке о политици, испољава се битно идеолошки. Тежња да се умањи значај политикологије и она уклони са положаја науке која пропитује политику, не може бити ништа друго до политичка и идеолошка тежња. Тиме што је идеолошка и политичка не значи да је скроз истинита, али ни потпуно лажна. Идеологему постполитике и постполитикологије прожима жеља преточена у тежњу да им се најзад види крај, из перспективе сагледавања неповратног деполитизованог и детеоретизованог друштвеног стања. Значи ли то да постполитиколошко стање може да се разуме као стање у коме још увек има политике али више нема потребе за науком о политици?

27) О томе у целини. видети: *Виртуална историја. Да се догодило другачије*, посебно Фергусон Нил, „Виртуална историја: ка ‘хаотичној’ теорији прошлости“, стр. 5-59, Градац, бр. 196-197, Чачак, 2014.

Мада је то практично немогуће ипак је потребно имати у виду преобликовање традиционалних друштвених наука, под паском дисфункционалности и хеуристичке минорности у постмодерном контексту. Слична, ако не и много већа опасност погађа и политичке науке на основу становишта да је за актуелне политичке процесе непотребна посебно конфигурисана наука помоћу које би се ти процеси тумачили и објашњавали. Одатле се употреба одреднице *мета* или *пост*, у пропитиваном случају односа политике и политикологије, може схватити на бар два начина:

а) *Политика надживљава крај политикологије*. Прво схватање се испољава као превазилажење политикологије самодовољним и подразумеваним политичким процесима и структурама, при чему маргинализовање и урушавање политикологије није праћено истовременом политичком ентропијом. Јер, ма како била схваћена, политика као извантеоријска пракса надживљава политикологију као теорију политике. Политичка теорија замире у вировима саодоволне политичке праксе.

Схема разликовања политике као праксе и науке о политици као теорије, прилично је једноставна јер упућује на два времена одсутности: као што је постојало теоријски неосвешћено време пре конституције политикологије, тако исто је било неминовно време у коме је она већ превазиђена. Првобитна предполитиколошка свест о потреби формирања политикологије довршава се у свести о њеној постполитиколошкој непотребности.

По овом схватању у континуитету политичког времена дешава се прекид, дисконтинуитет постполитиколошког времена. Поновимо, идеолошки пројектовани *ендизам* (крајизам) и *постизам* (послеизма) односе се само на науку о политици, али не и на емпиријску политику која се, буди речено, сматра неутралном и објектном праксом. Исто тако, ни „мета“ предлогак политичког – који би у шаљивом духу могао да се срочи као *изаизовање* - не утиче на егзистенцијални статус политике. У овом сумарном, такође идеолошком, оспоравању политикологије њено докрајчивање и крај; стање настало после њеног краја, као и; мета-стање које јој претходи или наводи, које је иза или испод – све то не угрожава политичке односе и политику у целини. У овом модусу тумачења, дакле, политика, не одумири и не нестаје по чувеном марксистичком пророштву, што се не би могло рећи за политикологију;

б) *Политика и политикологија доживљавају истовремени крај*. Друго схватање указује на двоструко малаксавање и одумирање, а тиме и на обострано превазилажење политике и

политикологије. Политика не надживљава политикологију, јер обе у некој тачки садашњости и будућности доживљавају (ендистички) крај и западају друштвено после-стање. Настаје постполитичко друштво нормативне, процедуралне и институционалне анархије – безвлашћа; акратије – стања без владавине; аномије - безакоња и; атаксије - беспоретка. У таквим претпостављеним друштвеним постполитичким стањима политикологија не само да није потребна него није ни могућа.

Тече, дакле, постполитичко и постполитиколошко време у коме су политичка пракса и политичка теорија постале једнако излишне и нестале јер су превладали метаполитички социјални и културни механизми друштвеног самоуређивања. Ваља замислити такво стање и над тим стањем се такође замислити: политика је капиларно растворена у друштвеном супстрату и више не постоји, као ни политикологија, осим као археолошка и меморијска дисциплина. У овом модусу интерпретативних уверења политика и политикологија се крећу „руку под руку“, клизећи низбрдо у (пост) историјски неповрат.

У критичком дијагностичком и прогностичком дискурсу постаје видљиво да ознаке „краја“ и „пост-стања“ политике и политикологије, иако су понеком можда и допадљиве, већма ипак нису уверљиве. Уколико би могло довољно уверљиво да се замисли, постполитиколошко стање представљало би, заправо, замирање научних истраживања политике и крај политикологије какву познајемо. Камо среће да је на делу само безазлени занесењачки утопизам и ухронизам пронаданих али нестварних постполитичких околности. Није само у питању фантазма о крају свега што осмотримо и чега се дотакнемо, реч је ипак о нечему другом што, ни пре ни после, него управо сада спада у домен идеологије.

Најзад, потребно је запитати се шта се, у ствари, жели када се неки феномен, попут политикологије, на пример, умишљено докрајчава, иако још увек уочљиво траје у стварности изван умишљаја? Шта се одиста хоће у фингираном стању које је, наводно, почело после краја политикологије који се, заправо, никада није догодио. Да ли је у питању идеолошка тежња да се услед немоћи тумачења или неког супротног интереса, предмет тумачења демолира декларативним докидањем и извикивањем краја? Није ли симулација краја феномена уједно и махање белом заставом пред мноштвом могућности његовог продуженог испољавања, чији опсег превазилази ововремену способност разумевања?

Контрафактуалне симулације постполитикологије су се показале као настојања подруштвљавајућег и неутрализујућег детеоретизовања науке о политици. Постполитиколошко тумачење бесполитичких друштвених процеса је техницизовани испраћај политикологије у вербалну оностраност, мимо и изван сваке политичке реалности. Зашто не рећи да је политикологија рањива али одржива друштвена наука. Објава постистинске постполитикологије наликује лажној читуљи политикологије на огласној табли минулих појава. У инсценираној постполитиколошкој процесији ипак се уочава један не тако мали недостатак, недостаје, тобоже преминула наука. Нема је на испраћају јер је упркос „естетици нестанка науке“ још увек жива и делатна, кадра да са дозом хумора пропрати сва ружна туговања и обесна радовања „ожалошћене породице“ ендиста и постиста.

Напослетку, ваља подсетити да је политикологија умешно преживела спорадично злурада катастрофичка предвиђања да би се, упркос повремених падова у злослуђења, домогла нових шанси у новом веку и миленијуму. Ни после толиких агоналних *крајизовања*, *послеизовања* и *изаизовања*, ни политика ни политикологија нису минувале са хоризонта тумачења. Далеко од тога, противно сујевеверним постполитичким и метаполитичким предсказањима краја политике, и надаље се живи у хиперполитизованом свету који, између свих али и пре свих друштвених наука, на теоријски начин настоји да тумачи и разумева управо политикологија.

ЛИТЕРАТУРА

- Вирилио Пол, *Информатичка бомба*, Светови, Нови Сад, 2000
- Виртуална историја. Да се догодило другачије*, Фергусон Нил, „Виртуална историја: ка ‘хаотичној’ теорији прошлости“, Градац, бр. 196-197, Чачак, 2014.
- Душанић Јован, *Неолиберализам*, Catena mundi, Београд, 2015.
- Епштајн Н. Михаил, *После будућности*, Судбина постмодерне, том други, Драслар партнер, 2010.
- Иглтон Тери, *Илузије постмодернизма*, Светови, Нови Сад, 1997.
- Катић Небојша, *Из другог угла*, Catena mundi, Београд, 2015.
- Кнежевић Милош, „Време и простор глобализације. Силицијумско архе човечанства“, зборник *Време глобализације*, приредио Милош Кнежевић, ДК „Студентски град“, Београд, 2003.

- Кнежевић Милош, „Обрасци у менама мишљења. Разноликост и несталност образаца у свету живота“, зборник *Промене образаца мишљења*, Дом културе „Студентски град“, Београд, 2011.
- Кнежевић Милош, *Призма геополитике. Геополитичка димензија националног идентитета*, Институт за политичке студије, Београд, 2013.
- Новаковић Станиша, *Савремена организација и улога науке*, Институт за филозофију Филозофског факултета у Београду, Београд, 2001.
- Belsi Ketrin, *Poststrukturalizam. Sasvim kratak uvod*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.
- Beri Norman, *Uvod u modernu političku teoriju*, Službeni glasnik, Beograd, 2007.
- Boaz David, *Libertarijanizam. Osnove*, CLSD, Beograd, 2003.
- Brajdoti Rozi, *Posthumano*, Fakultet za medije i komunikacije Univerzitet Singidunum, Beograd, 2016.
- Valerštajn Imanuel, *Posle liberalizma*, Službeni glasnik, Beograd, 2005.
- Vatimo Đani, *Kraj moderne*, Bratstvo – jedinstvo, Novi Sad, 1991.
- Grej Džon, *Liberalizam*, CID, Podgorica, 1999.
- Kako otvoriti društvene nauke. Izveštaj Gulbenkijanove komisije za restrukturisanje društvenih nauka*, Volerstin, Juma, Keler, Kocka Lekur, Mudimbe, Mušakoi, Prigožin, Tejlor, Trujo, zbornik, CID, Podgorica, 1997.
- Meyer Thomas, *Mediokracija. Medijska kolonizacija politike*, Politička misao, Zagreb, 2003.
- Mejno Žan, *Uvod u političku nuku*, Savez udruženja pravника Jugoslavije, Beograd, 1960.
- Harvi Dejvid, *Kratka istorija neoliberalizma*, Mediteran, Novi Sad, 2012.
- Henis Vilhelm, *Politička i praktička filozofija*, Nolit, Beograd, 1983.

Milos Knezevic

ILLUSIONS OF POST-POLITICAL SCIENCE

-Thinking in Political Science in the “post-truth” era-

Resume

Just like every other thing in the human world, political practice, too, has gone through significant changes in this new century and millennium. The political metamorphosis has opened various possibilities of interpretation of contemporary politics. Following the collapse of communism and establishment of ideological and political pluralism there has begun a new historical situation. In the process of ending of monistic point of view there has happened a chaotic pluralization even of the phenomenons with singular identity. Mutation of politics in the spirit of post-Moderna did not affect understanding of real space and time solely, but also its speculative, sacral and virtual derivatives. Examination of credibility of classic understanding of political phenomenons is related to the changed character of the new age. In epistemological sense it is defined as the “post-truth” age. In the post-truth age there have been associated dilemmas on the fate of politics to traditional dilemmas regarding possibilities and limits of the truth in politics. It turned out that the things which affect politics affect politikology, too. Cognitive status of the truth in politics is relationistic one. Political truths are deeply relative and unstable and they only seem to be the truths.

Political crisis are not only the theme of research in politikology, but also the factor of crisis in politikology. Politikology is also subjected to dilemmas expressed in postmodernist manner of general relativization. In this paper author underlined the relativity of the abovementioned relativizations and also debatable logical and cognitive status of the truth regarding the truth in the “post-truth” age.

In this paper the author also analyzed a hypothesis on disappearance and ending of politics and politikology, taking into consideration the heritage of marxism and formulas of neoliberalism. Merging and matching of these attitudes is appearing in postmodernist ideologies of “posting”, that is, the ideologies of processing of subsequent phenomenon after the time of the previous phenomenon and the ideologies of the ending – finishing and the very end of the phenomenon. The author analysed manipulative and realpolitik reality of the terms “after” and

“the end” in social context. The author made conclusion that in both of the cases the word is about counterfactual ideologemas, because the phenomenons of politics and politikology, which have been predicted to come to the end, do go through the process of change, but obviously have not come to the end.

Keywords: post-truth era, political space, ideology, transition, counterfactuality, postpolitics, post political science

* Овај рад је примљен 1. фебруара 2019. године, а прихваћен на састанку Редакције 7. марта 2019. године.